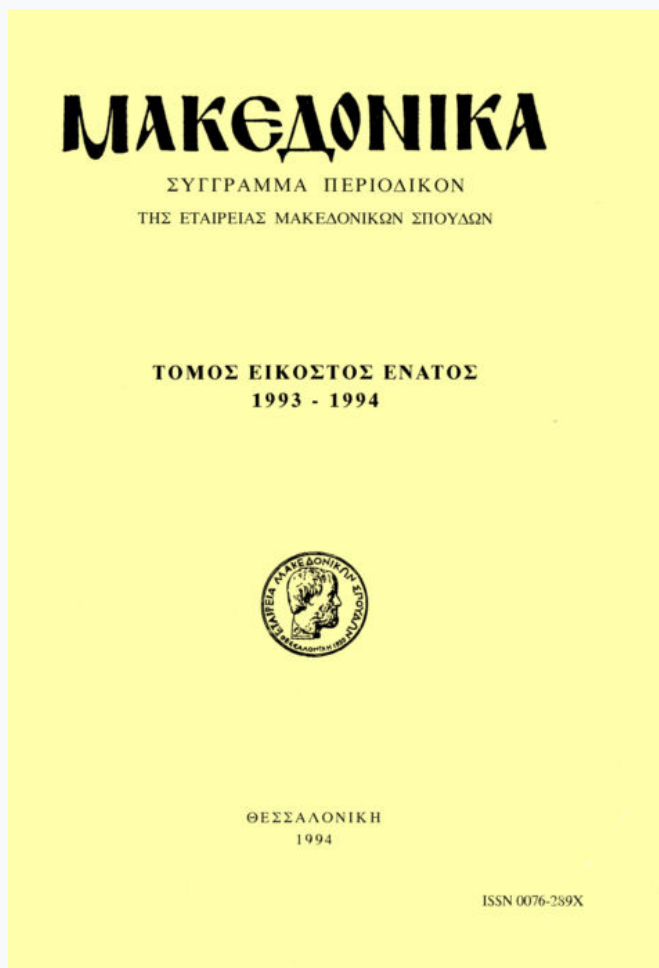

Μακεδονικά

Τόμ. 29, Αρ. 1 (1994)

Χρήστου Έξαρχου, Η Φούρκα της Ηπείρου
(Ιστορία-Λαογραφία)

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.212](https://doi.org/10.12681/makedonika.212)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1994). Χρήστου Έξαρχου, Η Φούρκα της Ηπείρου (Ιστορία-Λαογραφία). *Μακεδονικά*, 29(1), 417-421. <https://doi.org/10.12681/makedonika.212>

καταλογογράφου καί τών ύπολοίπων βιβλιοθηκών μεταξύ τών ετών 1565-1575, άναφέρεται στην βιβλιοθήκη του Πατριάρχου καί έγινε γιά νά διευκολύνει τόν κύκλο τών συνεργατών του. Άξιον σημειώσεως είναι ότι Πατριάρχες στην δεκαετία αυτήν ήσαν δύο έξεχόντες λόγιοι: ό Μητροφάνης (Ίαν. 1565-Μάιος 1572) καί ό Τερεμίας Β΄ (1572 καί έπειτα). Στην συνέχεια παρουσιάζονται τά χειρόγραφα τής Βιβλιοθήκης τής R. Domini Patriarchae, πολλά άπό τά όποία μέ φροντίδα του Πατριάρχου Μητροφάνους μεταφέρθηκαν άπό τόν ίδιο στην Μονή τής Άγίας Τριάδος στην Χάλκη· τά χειρόγραφα τής Χάλκης έξετάζει ό συγγρ. σέ ειδικό κεφάλαιο άνασυγκροτώντας, τοιούτοτρόπως, τήν βιβλιοθήκη του Πατριάρχου πού σχεδόν σώζεται άκέραιη καί σήμερα στην μονή, τής όποίας, σημειωτέον, ό Μητροφάνης ύπηρεξε καί ήγούμενος καί εκ του λόγου αυτού τά μετέφερε στην μάνδρα τής μετανοίας του.

Τό έβδομο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην Βιβλιοθήκη «Κυρου Άντωνίου του Καντακουζηνου», του όποιου έξετάζει τά βιογραφικά, τά είκοσι έννέα χειρόγραφα καί τά δέκα πέντε έντυπα παραθέτοντας καί τά άναγκαία στοιχεία γιά τήν ταύτιση τών κειμένων. Τό όγδοο κεφάλαιο αναφέρεται στην βιβλιοθήκη του «Κυρου Μανουήλ του Εϋγενικου», τής γενιάς τών Εϋγενικών κατά πάσα πιθανότητα εκ του πλήθους τών χειρογράφων πού άναφέρονται στην σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας πού έντοπίζονται στην βιβλιοθήκη αυτή. Στο έπόμενο κεφάλαιο ό συγγρ. άσχολείται μέ τά προβλήματα πού αναφέρονται στην βιβλιοθήκη «Κυρου Μιχαήλ του Καντακουζηνου», βιογραφικά του συλλογώς, τά πενήντα έπτά χειρόγραφα μέ τά συναφή προβλήματα τους (έκποίηση τους καί άγορά τους άπό Γερμανούς έξ αυτοψίας έξέτασή τους κ.λπ.).

Στό Παράρτημα ό κ. Γ. Πατάζογλου εκδίδει in extenso τούς Καταλόγους χειρογράφων τών ιδιωτικών βιβλιοθηκών τής Κωνσταντινουπόλεως: ήτοι τών πατῆ Κωνσταντίνου του Βαρίνου, Μαρμαρέτου, Ίωάννου Σούτζου, γραμματικού, Μανουήλ Εϋγενικου, Άντωνίου καί Μιχαήλ Καντακουζηνου, Ραιδεστου, Οίκουμηνικου Πατριάρχου. Άκολουθεί ευρετήριο τών χειρογράφων πού βρίσκονται στην Έλλάδα καί στο έξωτερικό.

Αυτό είναι έν όλίγοις τό πολύτιμο βιβλίο του καθηγητου κ. Γ. Κ. Πατάζογλου, τό όποιο, εκτός άπό τό καθαρώς επιστημονικό-τεχνολογικό του μέρος, άναδεικνύει τήν πνευματική κίνηση καί ζωή στην Βασιλεύουσα ένα αιώνα περίπου μετά τήν Άλωση. Ή κίνηση αυτή δεικνύει τήν πληθωρική παρουσία λογίων, άρχόντων στην Κωνσταντινούπολη, οι όποιοι κατείχαν χειρόγραφα πού διασώθηκαν καί πού φυλάσσονταν σέ διάφορες ιδιωτικές βιβλιοθήκες καί πού τελικώς άποτέλεσαν τό αντικείμενο τών πολλαπλών ένδιαφερόντων γνωστών συλλογών χειρογράφων. Τά χειρόγραφα, οι βιβλιοθήκες, οι λόγοι τής Βασιλεύουσας ξαναζούν στο βιβλίο του Γ. Πατάζογλου άλλα μαζί καί οι χαμένοι (;) γιά τόν Έλληνισμό πνευματικοί θησαυροι του.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Χρήστου Ήξάρχου, Ή Φούρχα τής Ήπειρου (Ίστορία - Λαογραφία), Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 580 [Βραβείο Άκαδημίας Άθηνών].

Ή παλαιά γενεά τών διδασκάλων προσέφερε πολλά στον λαό μας καί έμεις οι νεότεροι τούς όφειλουμε πολλά, γιατί είναι αυτοί πού μάς έδίδαξαν τά πρώτα γράμματα καί διέπλασαν τόν χαρακτήρα μας —ποιός άρα γε δέν θυμάται μέ άγάπη τόν

πρώτο δάσκαλό του;— ύστερα, γιατί, και έδω είναι τό θέμα μας, πολλοί από αυτούς, πέρα από τήν διδακτική τους ένασχόληση, ασχολήθηκαν μέ τήν έρευνα και καταγραφή τής τοπικής ιστορίας διασώζοντας, έτσι, πλούσιο και πολύτιμο υλικό, πολύ χρήσιμο γιά τήν εθνική μας αὐτογνωσία, τό όποιο σέ καιρούς, μάλιστα ιδιαίτερα χαλεπούς, σάν τούς σημερινούς, καθίσταται πολλαπλά χρήσιμο. Τέτοια είναι και ή περίπτωση τοῦ κ. Χρήστου Έξάρχου πού συνέγραψε τό όγκωδες αὐτό έργο, ταμίειον πληροφοριακῆς γιά τό χωριό του, άλλα και όργανο εργασίας γιά τόν ἐνδιαφερόμενο και τόν έρευνητή πού ἀναζητεῖ παραπέρα συνδέσεις και συνάψεις μέ παρόμοια φαινόμενα και σέ άλλες περιοχές τοῦ νεοελληνικοῦ μας βίου. Τό έργο αὐτό τοῦ κ. Έξάρχου είναι έργο ζωῆς, πού ξεχωρίζει γιά τόν έρευνητικό του χαρακτήρα, άλλα και γιά τήν συναισθηματική-λογιστική, θά ελεγε κανείς, φόρτιση πού διαπερνά κάθε του σελίδα. Ό συγγρ. χωρίζει τό έργο του σέ δύο μέρη: 'Ιστορία και Λαογραφία. Τό πρῶτο, ή 'Ιστορία, διαρθρώνεται σέ ἑπτὰ κεφάλαια (σσ. 35-260) και τό δεύτερο, ή Λαογραφία, σέ δώδεκα (σσ. 263-565). Πρώτιστη ἀρετή τοῦ έργου ή χρησιμοποίηση ἀρχεαποκρίσεων και ή ἐπιτόπια συνεπής έρευνα τοῦ συγγραφέα του. Ό κ. Έξάρχου έρευνῃσε τά ἀρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Φούρκας, τῆς Μονῆς τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, και, ἀκόμη, τά μαθητολόγια τῶν σχολείων τῆς, τά ἀρχεῖα τῶν σωματείων και τῶν συλλόγων τῆς και ἀναδίφῃσε παλαιά έγγραφα (διαθήκες, τίτλους ἰδιοκτησίας, συμφωνητικά, φορολογικούς καταλόγους)· δέν παρέλειψε, και αὐτό φρονῶν τίς εἰναι πολύ βασικό σέ μιάν τέτοιον εἶδος μελέτη, νά ἀντλήσει πληροφορίες ἀπό τήν πλούσια προφορική παράδοση τῆς Φούρκας διά στόματος διαφόρων γερόντων Φουρκιωτῶν. Φυσικά χρησιμοποίησε και τήν σχετική ἐκδεδομένη βιβλιογραφία.

Αρχικά, και ὡς ἕνα εἶδος εισαγωγῆς, ό κ. Έξάρχου παραθέτει ἕνα πλῆθος στοιχείων πού βοηθοῦν τόν ἀναγνώστη νά γνωρίσει τήν Φούρκα και τήν περιοχή τῆς μέσα στήν ἱστορική τῆς διάσταση: χωριό στά Β.Α. τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων πού συνορεύει μέ τήν Δ. Μακεδονία, χτισμένο στόν Σμόλικα και σέ ὑψόμετρο 1.500 μέτρων, θεωρούμενο, μάλιστα, ὡς τό ψηλότερο κατοικημένο χωριό τῆς Ἑλλάδας και τῶν Βαλκανίων, ὑπαγόμενο, ἐκκλησιαστικά, στήν παλαιάρατη μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς και Κόνιτσας και μέ, μᾶλλον, μειούμενο ὁλοένα πληθυσμό: 1.800 κάτοικοι τόν 180 αἰ., 93 τό 1971, 69 τό 1981.

Στό κεφάλαιο γιά τήν ἰδρυση και ὀνομασία τοῦ χωριοῦ ό κ. Έξάρχου μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν πολύ πιθανή ἰδρυση του στά χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας και στήν ἀνῆση πού γνώρισε ἐπὶ Τουρκοκρατίας (περίοδο δηλ. πού βοήθησε τήν ἀνάπτυξη τέτοιων ὀρεινῶν κεφαλοχωριῶν, ἀφοῦ οἱ Ρωμοὶ κατέφευγαν σέ ὀρεινοὺς δγκους γιά νά ἀποφύγουν τόν Τούρκο δυνάστη), ἀνῆση ὀφειλόμενη ἐν πολλοῖς στόν κοινοτισμό και στήν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς. Ό συγγρ. ἐξετάζει, ἀκόμη, τήν συμμετοχή τῶν Φουρκιωτῶν στόν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, τά δεινά τῆς περιοχῆς ἀπό τήν ληστοκρατία και τούς συνεχεῖς, ὡς τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου ἀγῶνες τῶν Φουρκιωτῶν, νοτίζει μέ ιδιαίτερη ἔξαρση τήν συμμετοχή πολλῶν κατοίκων του στόν Μακεδονικό Ἀγῶνα, στόν Α΄ Μεγάλο Πόλεμο και στήν Μικρασιατική Ἐκστρατεία. Ό κ. Έξάρχου ὑπενθυμίζει ὅτι κατά τόν πόλεμο τοῦ '40, ή περιοχή ὑπῆρξε ἀπό τά θεαματικότερα και σκληρότερα θέατρα τοῦ πολέμου αὐτοῦ και ὅπου μάλιστα διακρίθηκαν πολλές γυναῖκες τῆς Φούρκας στήν μεταφορά τῶν πολεμοφοδίων —εἶναι οἱ γνωστές γυναῖκες τῆς Πίνδου. Ό κ. Έξάρχου, πού ἐβίωσε ὅλα αὐτά τά γεγονότα τῆς τραγικῆς δεκαετίας τοῦ '40, παρέχει μία σειρά πληροφοριῶν ἀναφερομένων στήν Φούρκα και στήν σύνδεσή τῆς μέ τήν Ἑθνική Ἀντίσταση, τόν ἐμφύλιο σπαραγμό, θῆμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε και ή Φούρκα, γιά νά περάσει, κατόπιν, στήν ἀνοικοδόμησή

της τό 1950, αλλά και την μείωση του πληθυσμού ένακα της ἀρξάμενης αστυφιλίας. Ἀκολουθεῖ, στήν συνέχεια, τό κεφάλαιο *Θρησκευτική ζωή*, ὅπου ὁ συγγρ. ἀναφέρεται στήν ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, προστάτη τοῦ χωριοῦ, στά ἐξωκλήσια (Ἅγιος Ἀθανάσιος), στά παλαιά ἐκκλησιαστικά βιβλία τους μέ τήν γραφική ὕλη, ἀλλά καί ἐνδιαφέρουσες ἐνθυμήσεις τῆς, στήν Μονή τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου (12ος μ.Χ., ἀνακαίνιση 18ος αἰ.), στόν θρύλο τοῦ Κοομά τοῦ Αἰτωλοῦ. Τό ἐπόμενο κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στούς *λογίους, ἐπιστήμονες, ἐπιχειρηματίες* καί γενικά στήν ἐκπαιδευτική ζωή τῆς Φούρκας, στά διδασκόμενα μαθήματα, στίς μεθόδους διδασκαλίας, στήν γραφική ὕλη, στούς οἰκονομικούς πόρους, στίς βιβλιοθήκες, στά σχολικά κτίρια, στούς εὐεργέτες, στό διδακτικό προσωπικό. Ἐνδιαφέροντα εἶναι καί τά στοιχεῖα γιά τοὺς λογίους ἀπό τό β' μισό τοῦ 19ου αἰ. (διδάσκαλοι, καθηγητές, νομικοί, δημ. υπάλληλοι, γιατροί, δικηγόροι, ἀρχιτέκτονες, δημοσιογράφοι). Τό τέταρτο κεφάλαιο κάμει λόγο γιά τὰ *Κοινοφελῆ ἔργα, τοὺς εὐεργέτες, τοὺς δωρητές*, μερικοί ἀπό αὐτοὺς μάλιστα ἦσαν ξενητεμένοι, ἀλλά χρηματοδότησαν κατασκευή γεφυριῶν, καμπαναριῶν, δρόμων, μύλων, ἐπιγραφῶν, κρηνῶν. Ἡ *δημογραφική εἰκόνα* τῆς Φούρκας δίδει τήν εὐκαιρία στόν συγγρ. νά ὀμιλήσει γιά τοὺς μόνιμους κατοίκους, τοὺς μετοικήσαντες σέ διάφορους νομούς τῆς χώρας, ἀλλά, παράλληλα, καί νά ἐρευνήσῃ τίς ἀποδημίες τῶν Φουρκιωτῶν πρὸς τὴν Ρουμανία, τὴν Σερβία, τὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὸν 18ο καί 19ο αἰ., καί, ἀργότερα, πρὸς ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης καί τὴν Ἀμερική. Ἐδῶ ὁ κ. Ξεάρχου ἔχει τὴν εὐκαιρία νά παραθέσῃ δνόματα ἀποδημῶν, ἀλλά καί φουρκιώτικα ἔθιμα καί τραγούδια τῆς ξενητιάς. Στό ἕκτο κεφάλαιο ἐξετάζονται τὰ *σωματεῖα, οἱ σύλλογοι, οἱ ἰλοτομικοὶ συνεταιρισμοί* μέ πρώτη τὴν Φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότητα «Ἡ Φούρκας» (ἔτος ἱδρύσεως 1905), πού πολὺ βοήθησαν τὴν ἐθνική καί οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ χωριοῦ. Γιά τὴν οἰκονομική ἱστορία τῆς Φούρκας σημαντικές εἶναι οἱ πληροφορίες πού παρέχονται στό ἔβδομο κεφάλαιο γιά τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ καί τοὺς δικαστικούς ἀγῶνες του μέ τὰ γειτονικά χωριά.

Τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφιερωμένο στήν *Λαογραφία*. Στό πρῶτο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τίς ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς ζωῆς: ἀπὸ τὴν ἐγκυμοσύνη τῆς γυναίκας ὡς τὸν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Περιγράφονται προλήψεις γιά τὴν ἐγκυο, τὸν τοκετό, τὴν λεχυία, τὴν ἀκληρία, τὰ νανουρίσματα, τὴν βάπτισμα, τὰ δνόματα καί τὰ ὑποκοριστικά, τὴν προξενιά, τὰ ἀρραβωνιάσματα, τὸν γάμο. Ὁ λαογράφος καί ὁ κοινωνιολόγος ἔχει, πράγματι, πολλὰ νά ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα νανουρίσματα (ἐλληνικά καί ἑλληνοβλάχικα) πού ἐκδίδει ὁ κ. Ξεάρχου (σσ. 265-281): φυσικά τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιά τὸν γλωσσολόγο, γιατί τὰ δνόματα καί τὰ ὑποκοριστικά τῶν κατοίκων τῆς Φούρκας εἶναι πολὺτιμα γιά τὴν δουλειά του. Περιγράφονται, ἐπίσης, ἐδῶ τὰ γαμήλια ἔθιμα καί τὰ καθέκαστα τοῦ γάμου πού διαρκεῖ μία δλόκληρη ἑβδομάδα. Δέν λείπει καί ἡ περιγραφή τῶν δραμένων στίς ἰδιαιτέρες περιπτώσεις τῆς ἀπαγωγῆς, τοῦ ἀρραβῶνα, τοῦ γάμου χήρων, οἱ σχετικές προλήψεις καί οἱ παροιμίες γιά τὸν γάμο. Τὴν ἴδια μεθοδολογία στήν παράθεση τοῦ ὕλικου τοῦ ἀκολουθεῖ ὁ συγγρ. καί στά ἔθιμα τῆς Φούρκας τὰ σχετιζόμενα μέ τὸν θάνατο καί τὴν ταφή, τὰ μνημόσυνα καί τὰ τρισάγια, τὰ σαρανταλείτουργα, τὰ εὐχέλαια, τίς ἐλεημοσύνες γιά τὸν νεκρό, τὴν ἐκταφή του, τὴν διάρκεια τοῦ πένθους κ.λπ. Στό δεύτερο κεφάλαιο ὁ κ. Ξεάρχου καταγράφει τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα, τὴν διάρκεια τοῦ πένθους κ.ἄ. Στό δεύτερο ἐπίσης κεφάλαιο ὁ κ. Ξεάρχου καταγράφει τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα ὄλων τῶν μνηνῶν τοῦ ἔτους καί κατὰ περιπτώσεις. Πρόκειται γιά μίαν πολὺτιμη καταγραφή ἐθίμων πού ἐβοήθησαν στήν δίνη τῶν νέων καιρῶν καί τὰ ὅποια ὁ συγγρ. ἔχει

κατατάξει κατά μήνα, με τίς προλήψεις, τὰ τραγούδια τοῦ μηνός, τὰ λαογραφικά δρώμενα, τίς προλήψεις καὶ τίς δεισιδαιμονίες, τὰ προγνωστικά, τοὺς χορούς καὶ τὰ τραγούδια, τίς παροιμίες, τοὺς ἄγιους καὶ τὴν συναφὴ λατρεία. Στὸ τρίτο κεφάλαιο ὁ κ. Ἐξάρχου ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Φούρκας ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ συμφωνητικά πού ὑπέγραφαν ὁ ἰδιοκτῆτης καὶ ὁ πρωτομάστορας, γιὰ νὰ περάσει κατόπιν στὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ σύνεργα τῶν μαστόρων, τὴν τεχνικὴ τους, ἀλλὰ καὶ τίς προλήψεις καὶ τίς δεισιδαιμονίες τους συνδεδεμένες μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν σπιτιῶν. Εἶναι γνωστοὶ οἱ ξενιτεμένοι Ἕπαιρώτες μαστοροὶ, πού ἐκτίσαν μὲ τὴν ἀπαράμιλλη τέχνη τους ἕνα μεγάλο μέρος πόλεων καὶ χωριῶν τῆς Κεντρικῆς καὶ Βόρειας, κυρίως, Ἑλλάδας καὶ ὁ κ. Ἐξάρχου μᾶς δίδει ἕναν κατάλογο ξενιτεμένων μαστόρων, ἐργατῶν καὶ μαστόρων ἀπὸ τὴν Φούρκα πού δούλεψαν στὴν Κπολη, στὴν Β. Ἠπειρο, στὸ Ἅγιον Ὅρος, στὴν Καβάλα, στὴν Πρέβεζα, στὰ ὀχρωματικά ἔργα τῶν συνόρων τοῦ 1938-40. Χαρακτηριστικά σημεῖα τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἕνα συμφωνητικό πού παραθέτει ὁ συγγρ. ἀναφερόμενο σὲ κτίσιμο σπιτιοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ κατάλογος τῶν παλαιῶν σπιτιῶν καὶ οἰκογενειῶν τῆς Φούρκας μὲ διαίρεση κατὰ συνοικίες (μαχαλάδες) ἔτσι πού ὁ ἀναγνώστης νὰ μπορεῖ νὰ ἀναστηλώσει ψηφί-ψηφί ὅλο τὸ χωριό.

Τὸ ἐπόμενο κεφάλαιο αὐτοῦ τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφιερωμένο στὰ γεωργικὰ ἔθιμα: στίς καλλιέργειες, στὸ βοτάνισμα, στὸ θέρισμα, στὰ προγνωστικά τοῦ καιροῦ καὶ στὴν ἀλληλεγγύη τῶν Φουρκιωτῶν, στίς ἀγροτικές τους ἐργασίες, στοὺς τρόπους πρόκλησης βροχῆς (ἀρχαία περπερούνα), στίς λιτανεῖες, ἀλλὰ καὶ στίς διανομές τῶν κοινοτικῶν ἐκτάσεων (τὸ ἔτος 1928). Μὲ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ συνδέεται καὶ τὸ ἐπόμενο γιὰ τὰ κτηνοτροφικὰ ἔθιμα τῶν Δωδωναίων Βλάχων καὶ τῶν βορειοηπειρωτῶν Ἀρβανιτοβλάχων σκηνιτῶν κτηνοτρόφων, τὸν χρόνον τῶν μετακινήσεών τους, τὸν μισθὸ τῶν τοσμαναραίων, τὴν κατασκευὴ τῶν κονακιῶν, τὴν ἐπιλόκησίν τους, τὸν γεωργικὸ τρόπο πού ἔσθηναν τὸ σχολεῖο τους, τὰ καθήματα αὐτοῦ: στὸ ἴδιο κεφάλαιο ὁ κ. Ἐξάρχου ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς παλαιούς τοσελιγκάδες, τὰ καλύβια τους, τίς φορεσιές τους, τὰ ἔθιμά τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ζῶα τους, τὰ προϊόντα τους, τίς προλήψεις τους γιὰ τὰ ζῶα. Ἡ οἰκοτεχνία-βιοτεχνία (λαϊκὴ τέχνη δηλ.) εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἔκτου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου: ἔδω ὁ κ. Ἐξάρχου ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀφορῶντα τὴν διαδικασία ἐπεξεργασίας μαλλιών καὶ βαφῶν: στὴν συνέχεια κάμει λόγο γιὰ τοὺς περιώνιμους Φουρκιωτὲς ραφτάδες (τερζήδες) πού μᾶν ἐποχὴ ἔφταναν τοὺς 150 στὴν Φούρκα, γιὰ τοὺς κεντητάδες πού καὶ αὐτοί, όπως καὶ οἱ Φουρκιωτὲς χιτατάδες, γίνριζαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα —παραθέτει, μάλιστα, ὁ συγγρ. μᾶς σειρὰ ἀπὸ μουσικά τῆς τέχνης τους, μέχρι καὶ ὀρισμένες ἐκφράσεις τῆς εἰδικῆς γλώσσας τους. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τίς φορεσιές τῆς Φούρκας, γυναικεῖες καὶ ἀνδρικές, τὰ στολίδια τῆς γυναικεῖας ἐνδυμασίας, ἀλλὰ καὶ τὰ χρυσαφικά καὶ τὰ ἀσημικά ἔργα τῶν Φουρκιωτῶν τεχνιτῶν.

Ἡ *Μαγική*, ἡ *Μαντική*, ἡ *Ἀστρολογία*, ἡ *Μετεωρολογία* ἀναφέρονται στὸ ἔβδομο κεφάλαιο: ἔδω ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν βασκανία καὶ τὸ ξεμάτιασμα, τὰ ποικίλα γιαιοσοφία γιὰ σωματικά καὶ ψυχικά πάθη, τὴν μαντικὴ ἔρμηνεία πού προέρχεται ἀπὸ διάφορα φυσικά φαινόμενα, τὴν ἀριθμομαντεία, τὴν ὄνειρομαντεία, τὴν ἀστρολογία καὶ τὴν μετεωρολογία. Ἡ λαϊκὴ λατρικὴ μὲ τὰ γιαιοσοφία τῆς ἤκμασε στοὺς περασμένους αἰῶνες στὴν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο καὶ φυσικὸ ἦταν ἡ Φούρκα νὰ μὴν ἀποτελέσει ἐξάιρεση —ὅλα τοῦτα τὰ φάρμακα, τὰ γιαιρικά, τὰ θεραπευτικά, τὰ βότανα τὰ γνωρίζουν οἱ πρακτικοὶ γιαιοτὸί τῆς Φούρκας καὶ μὲ αὐτὰ γιάντευαν τίς διάφορες ἀσθένειες πού παραθέτει ὁ κ. Ἐξάρχου στὸ ὄγδοο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του. Στὸ ἕνα-το κεφάλαιο, μικρὸ συγκριτικὰ μὲ τὰ ἄλλα, ὁ συγγρ. παραθέτει δύο παραμύθια τῆς

Φούρκας έτσι πού του τά διηγήθηκαν δύο γέροντες του χωριού. Τά δέκατο, ένδέκατο καί δωδέκατο κεφάλαια είναι αφιερωμένα στά τοπικά παιγνίδια, στίς λαϊκές παροιμίες καί στά αινίγματα αντίστοιχα· πρόκειται γιά μικρά, καί δτήν περίπτωση ατήν, κεφάλαια, άλλα μέ πρωτότυπο καί ένδιαφέρον ύλικό. Τό βιβλίό κλείνει μέ βιογραφικό σημείωμα του συγγγ. καί μέ παράθεση της βιβλιογραφίας.

Γενικά έχουμε, μέ αυτό τό βιβλίό του κ. Χ. Έξάρχου, μία λαμπρή καί ύποδειγματική ιστορία ενός ελληνικού χωριού: μία κατάθεση ύλικού συνδεδεμένη καί μέ άλλες εκφάνσεις τοπικές καί πολιτισμικές. Πρόκειται γιά μιάν εργασία πολύ χρήσιμη στόν ιστορικό, στόν λαογράφο, στόν κοινωνιολόγο, στόν ιστορικό του δικαίου, στόν κάθε φιλόστορα, μία μονογραφία πού γράφτηκε μέ αγάπη καί έξαιρετική επιμέλεια, γι' αυτό καί δίκαια τιμήθηκε καί βραβεύθηκε από τήν Άκαδημία τών Άθηνών.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Τό μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου («Σκήτη Βεροίας»), Πρακτικά Διημερίδας, Έκδοσις της Έρεās Μητροπόλεως Βεροίας καί Ναούσης, Άρ. Σειράς 25, Βέροια 1994, σελ. 262.

Στίς 27 καί 28 Μαρτίου 1993 ή Έρεά Μητρόπολις Βεροίας καί Ναούσης καί ή Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας οργάνωσαν έπιστημονική διημερίδα αφιερωμένη στό όνομαστό μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου Βεροίας. Πολύ ένωρίς, συγκριτικά μέ άλλα συνέδρια, χάρη στήν φιλότιμη προσπάθεια τών οργανωτών του, άλλα καί χάρη στήν χορηγία της Μητροπόλεως κυκλοφορήθηκαν καί τά πρακτικά. Ό μακαριστός γέρον Βεροίας Παύλος, πού βοήθησε όσο κανείς άλλος, δέν ζούσε πιά μέ τό τέλος της εκδόσεως, γι' αυτό καί οί αρμόδιοι του συνεδρίου αφιέρωσαν στήν μνήμη του τήν παρούσα έκδοση. Η ζωή του μακαριστού Παύλου ήταν μάλλον βραχεία, άλλα τό έργο του πλούσιο· πέθανε σέ ήλικία μόλις 64 ετών (1929-1993). Προλογικώς εξηγείται γιατί αφιερώνεται ή έκδοση στήν μνήμη του, ακολουθεί τό πρόγραμμα της διημερίδας, ή προσφώνηση του κυρού Παύλου κατά τήν έναρκτηρία συνεδρία, ό χαιρετισμός του Προέδρου της Έφορείας της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης της Βεροίας κ. Γ. Χ. Χιονίδη καί ακολουθοϋν οί δημοσιεύσεις τών εισηγήσεων.

Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. πρωτοπρεσβύτερος κ. Θ. Ζήσης μίλησε γιά τόν άγιο Γρηγόριο τόν Παλαμά πού τόν συσχετίζει μέ τόν άπόστολο Παύλο, παρακολουθεί τήν παρουσία του στήν Βέροια, τήν διδασκαλία του καί τίς προεκτάσεις της στήν σημερινή πραγματικότητα στήν σχέση Εϋρωπαϊκός Διαφωτισμός καί Όρθόδοξος Φωτισμός. Άκολουθεί ή εισήγηση του π. Πορφυρίου, Σιμωνοπετρίτου, ό όποιος άσχολήθηκε μέ τούς μεγάλους γέροντες της Σκήτης άπό τόν 140-170 αι.: τόν Γρηγόριο Παλαμά, τόν Άθανάσιο, τόν άγιο Διονύσιο τόν έν Όλύμπω, τόν άγιο Θεωνά Θεσσαλονίκης, τόν Καλλίνικο Ιερομόναχο καί διδάσκαλο. Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. Κ. Β. Φανουργάκης άνεζήτησε τόν χρόνο άσκήσεως του άγίου Γρηγορίου Παλαμά στήν σκήτη του Τιμίου Προδρόμου Βεροίας μέσ' άπό τίς πηγές: κατ' αυτόν ό Γρηγόριος ό Παλαμάς έμεινε στήν σκήτη πέντε χρόνια άπό τό 1326 ως τό 1331, όποτε άνεχώρησε γιά τόν Άθωνα.

Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Γ. Α. Στογιόγλου μίλησε γιά τό ένδιαφέρον του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου γιά τήν μονή του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βε-